

תחנות המשכן בארץ ישראל (א)

נעשה על ידי חז"ל (ואף נפסק על ידי הרמב"ם הלכות בית הבחירה פ"א,
הלכה ב):

"תנו רבנן - ימי אהל מועד שבמדבר ארבעים שנה חסר אחת.
ימי אהל מועד שבגלגל - ארבע עשרה, שבע שפרשו
ושבע שחלקו.
ימי אהל מועד שבנוב וגבעון - חמשים ושבע.
נשתיירו לשילה שלש מאות ושבעים חסר אחת"
(זבחים קיח: על פי סדר עולם רבה פרק יא).

אם נסכם, נקבל כי חשבון שנות המשכן מהר סיני להר
המוריה הוא כך:

- במדבר - 39 שנה, המתוארים מסוף ספר שמות ועד תחילת יהושע (המשכן הוקם בניסן של השנה השניה לשהותם במדבר).
- בגלגל - 14 שנה, 7 שנות כיבוש ו-7 שנות חלוקה. תקופה זו מקבילה לתקופה המתוארת ביהושע פרקים היז.
- בשילה - 369 שנה המתוארים בספר יהושע פרק י"ח עד סוף הספר, ספר שופטים ובספר שמואל א' עד פרק ד.
- בנב - 57 שנה המתוארים בספר שמואל א, פרק ד' עד מלכים א, פרק ו'.
- בגבעון.

כפי שציינו בפסקת הפתיחה, בסוף ימי המשכן בשילה, לאחר שהארון נשבה על ידי פלשתים והיה אצלם שבעה חדשים (שמואל א, ו', א), הארון חוזר לישראל - תחילה לבית שמש ואחר כך בעקבות המגפה, לקרית יערים. מפרק זמן זה ועד בנין בית ה', הארון והמשכן נפרדים והמשכן משמש כבמה גדולה. במהלך תקופה זו, הארון נמצא בקרית יערים 20 שנה (שמואל א, ז', ב) ואחר כך בעיר דוד 37 שנה (על פי חישובי השנים המקבילים לשנות המשכן לפי חז"ל בנב ובגבעון), וזאת עד תחילת בנין בית ה' ע"י שלמה. במקביל, הבמה הגדולה מצויה בנב 13 שנה ואחר כך בגבעון 44 שנה.

מעניין לציין כי הגמרא בזבחים (ק"ח-ק"ט). עושה את חשבון 20 שנות הארון בקרית יערים בדרך מיוחדת:

"כשמת עלי הכהן חרבה שילה ובאו לנב; כשמת שמואל הרמתי חרבה נב ובאו לגבעון. וכתוב: 'ויהי מיום שבת הארון בקרית יערים וירבו הימים והיו עשרים שנה וינהו כל בית ישראל אחרי ה' (שמואל א ז), הני עשרים שנה: עשר שנה שמלך שמואל בעצמו, ושנה שמלך שמואל ושאוול, ושתים שמלך שאול, ושבע דוד"
(זבחים ק"ח-ק"ט).

פתיחה

זמן רב חלף מאז כניסת בני ישראל לארץ ישראל, ועד לזמן בו מצא המשכן והארון מקום מנוחה. עם כניסת בני ישראל לארץ, נמצא המשכן בגלגל, ולאחר כמה זמן מועבר לשילה.

עם חורבן שילה, התרחש פיצול בתוך המשכן בין הבמה הגדולה לארון:

הבמה הגדולה, נמצאת תחילה בנב עיר הכהנים עד עזיבתה לאחר חורבן העיר והריגת שמונים וחמישה הכהנים. לאחר מכן, הועברה הבמה לגבעון, ותחנתה הבאה הייתה בית המקדש בירושלים.

על הארון לעומת זאת עבר מסלול שונה לחלוטין, ומפותל הרבה יותר. תוך כדי הקרב עם הפלשתים באבן העוזר נלקח הארון על ידיהם. לאחר מכן הושב הארון לבית שמש, אולם לאחר המגפה הגדולה הועלה הארון לקרית יערים. לאחר עשרים שנה בקרית יערים, העלה דוד את הארון לעיר דוד, כאשר במהלך מאורע זה נפל הארון ומת עוזא, והארון שהה עוד שלושה חודשים בבית אדום הגיתי. מכאן, מועלה הארון, יחד עם הבמה הגולה להר המוריה אל בית ה'.

בשיעורים קודמים¹ עסקנו בהיבטים שונים של משמעות איסור הבמות לדורות וביחס בין מיקום הארון לבין הבמה הגדולה. ברצוננו עתה לבחון את יחס המקראות למשכן על תחנותיו השונות, ולמשמעות הנדודים שלו ממקום למקום.

נציין תחילה כי תחנות אלו, כפי שהזכרנו, מפורשות בחז"ל, אך אין הן מפורשות כלל בפסוקים - לא התחנות עצמן², לא המעבר בין תחנה לתחנה וגם לא משך הזמן בו המשכן שוהה בכל אחת מן התחנות (כפי שמיד נראה).

מסגרת הזמנים

פרק הזמן מיציאת מצרים עד התחלת בנין בית ה' בימי שלמה, הינו ארבע מאות ושמונים שנה, וזאת על פי הפסוק במלכים:

"ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החדש השני למלך שלמה על ישראל ויבן הבית לה"
(מלכים א, ו', א).

אם נוריד ממספר זה 40 שנה בהם שהו בני ישראל במדבר, נותרו 440 שנה מן הכניסה לארץ עד תחילת בנין הבית. כפי שכבר ציינו, בפסוקים עצמם אין כל התייחסות לזמנים השונים בהם נמצא המשכן בכל אחת מן התחנות, וחשבון זה

1 תולדות השראת שכינה (זי) איסור הבמות - תולדותיו ומשמעותו חלק א'
<http://www.etzion.org.il/vbm/archive/13-jeru/04mikdash.doc>

2 כך למשל, בשום מקום לא מפורש כי המשכן שהה בגלגל. כמו כן, בספר שמואל לא כתוב על הבמה הגדולה בגבעון.

המשכן בגלגל מצוין בפסוקים נוספים בספר יהושע, אך לא בכולם בצורה גלויה. כך למשל, כאשר בנות בנות צלפחד מבקשות לקבל את הנחלה שהובטחה להם על ידי משה נאמר:

”וַתִּקְרְבֵנָה לְפָנַי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלְפָנַי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון וְלְפָנַי הַנְּשִׂאִים לֵאמֹר ה' צְנָה אֶת מִשָּׁה לְתֵת לָנוּ נַחֲלָה בְּתוֹךְ אַחֵינוּ וַיִּתֵּן לָהֶם אֵל פִּי ה' נַחֲלָה בְּתוֹךְ אַחֵי אֲבִיהֶן”
(יהושע י"ז, ד).

פסוקים אלו, מזכירים בדרך אגב את נוכחות המשכן בקרב המחנה, ולקורא ניתן רק לשער כי בירור שאלתן באורים ותומים, נעשה במשכן בגלגל.

כך גם בהמשך הספר: לאורך כל הפרקים, מפרק ה' ועד פרק י"ז, מצוין כי יהושע, לאחר כל הכיבושים והמלחמות, חוזר למחנה בגלגל. אך בשום מקום לא מצוין כי מיקום המשכן הוא בגלגל, וכן אין כל התייחסות למשכן בגלגל.

ייתכן מאד כי הסיבה לאי הזכרת המשכן בגלגל באה ללמד אותנו כי בפרק זמן זה של כיבוש והתנחלות, בני ישראל היו עסוקים במלחמות ובנחלה והתיישבות בארצם, ואין הם מתפנים לעבודת ה' ציבורית ואישית במשכן. העובדה שאין הכתוב מפרט את עצם היות המשכן בגלגל, באה ללמד על העובדה שהוא לא היה משמעותי בפרק זמן זה.

שילה⁵

המעבר לשילה מפורש ביהושע (י"ח, א):

”וַיִּקְהְלוּ כָּל עַדְתּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁלָּה וַיִּשְׁכְּנוּ שָׁם אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָאָרֶץ נִכְבְּשָׁה לְפָנֵיהֶם”.

מעניין לציין כי כינויו של המשכן משתנה ממקום למקום. בפרק הזמן בו נמצא המשכן בשילה הוא מכונה אהל מועד (כך גם ביהושע י"ט, נא ובשמואל א, ב', כד) ומשכן (יהושע כ"ב, יט וכט), ואילו בסיפור פסל מיכה (שופטים י"ח, לא) מכונה המשכן בית הא-להים. נראה כי הבחנה זו, עולה גם מתוך דרשת חז"ל במשנה בזבחים:

”באו לשילה נאסרו הבמות. ולא היה שם תקרה אלא בית של אבנים מלמטון, יריעות מלמעלן - והיא היתה מנוחה”
(פ"ד, משנה ו).

השילוב בין אבנים ליריעות, מסמל את השילוב בין אוהל לבית. זהו מצב ביניים בין משכן המדבר הבנוי מקרשים ויריעות, למקדש בירושלים שכולו אבנים.

זה נאמר לפני כיבוש יריחו ועל כן הוא מתפרש על כל התחום של העיר, תחום יריחו, (כפי שפירש יהודה קיל בפירוש דעת מקרא ליהושע, מוסד הרב קוק, ירושלים, תש"ל). את יריחו שורפים באש "וכל אשר בה רק הכסף והזהב וכלי הנחושת והברזל נתנו אוצר בית ה'" (יהושע ו, כד). ביטוי זה מעניין מאד. הוא רומז למשכן ומעניין כינויו כאן בהקשר זה בית ה' וצ"ע.

5 בהמשך נקדיש פרק בפני עצמו לעניינה של שילה - המקום בו שהה המשכן לפי חז"ל פרק זמן של 369 שנה.

הגמרא מפנה את תשומת לבנו לקשר בין תחנות המשכן ומקומו, לבין שנות ההנהגה של המנהיגים השונים:

• עלי הכהן קשור לשילה.

• שמואל הנביא קשור לנב יחד עם שאול.

מדברי הגמרא אנו לומדים כי שנות המשכן בנב הינם בסך הכל 13 שנה (שנות שמואל ושאול), ואם כך שנות גבעון הן 44 שנה. 44 שנים אלו מחולקות בין 40 שנות מלכות דוד ו-4 שנותיו הראשונות של שלמה (עד תחילת בנין בית ה'). במקביל, 20 שנות קרית יערים מתחלקות ל-13 שנות שמואל ושאול, ו-7 שנות דוד.

נראה כי המשמעות הרוחנית של קביעה זאת הינה ההתאמה בין ההנהגה השלטונית לבין המציאות הרוחנית של עם ישראל, המתבטאת במיקום המשכן בכל תחנה. כל תחנה הינה תחנה התואמת מצב של תקופה מסוימת, של מנהיג מסוים, ולכן דברים מסוימים מתרחשים דוקא בה ולא באחרת.

תחנות המשכן³

נעבור כעת על תחנות המשכן השונות על פי הפסוקים, וננסה לבאר מה התרחש בכל אחת מהן, מה היה מצבו של עם ישראל באותה תקופה, ומה ניתן ללמוד מן הפסוקים על יחסו של העם אל המשכן באותו הזמן.

גלגל

התחנה הראשונה לחניית בני ישראל אחר חצייתם את הירדן היא בגלגל:

”והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון ויחנו בגלגל בקצה מזרח יריחו”
(יהושע ד', יט).

סיבת מיקומו של המשכן בגלגל, עולה מן הפסוקים והיא חנייתם של בני ישראל בגלגל בפרק זמן זה. מעניין כי הכתוב בהמשך אומר: "ויחנו בני ישראל בגלגל, ויעשו את הפסח בארבעה עשר יום לחדש בערב בערבבות יריחו" (יהושע ה', ט), אולם לא מצוין בשום פסוק מיקומו המדויק של המשכן.

3 נתייחס כאן לתחנות המשכן בלבד, ולא נפרט בהקשר זה את מעמדו של הארון היוצא עמהם למלחמות ולמעמד כריתת הברית בהר עיבל. מעניין כי בהמשך בעקבות כריתת הברית בין יהושע לגבעונים, אומר להם יהושע: "ועתה ארורים אתם ולא ייכרת מכם עבד וחטבי עצים ושאבי מים לבית אלקי". הביטוי בית אלקי הינו מעניין וייתכן כי יהושע חושב על המעבר למבנה קבוע יותר, דבר שבמידה התקיים בשילה כפי שנראה בהמשך. בנוסף, הכתוב מסיים את הפרק בפסוק (יהושע ט', כז) "ויתנם יהושע ביום ההוא חטבי עצים ושאבי מים לעדה ולמזבח ה' עד היום הזה אל המקום אשר יבחר". הרד"ק מפרש על אתר "אבל אחר שנחלקה הארץ והיו ישראל איש בעירו ובנחלתו, נשארו הם חוטבי עצים ושאבי מים לבית אלקים בגלגל ובשילה ובנוב וגבעון ובית עולמים, כמו שאמר אל המקום אשר יבחר". מכאן נראה כי הרד"ק מתייחס לביטוי בית אלקי כמכוון לתחנותיו השונות של המשכן והן נחשבות כמקום אשר יבחר. לעצם סוגיית הגבעונים כחוטבי עצים ושואבי מים נתייחס בהמשך. גם ביטוי זה המקום אשר יבחר זוקק עיון בהקשר זה.

4 נקודה מעניינת העולה מן הפסוק הזה הינה כי למרות שהמשכן היה בגלגל, ובני ישראל חנו בגלגל, את הפסח עשו בני ישראל דווקא בערבבות יריחו. בפשטות יתכן לומר כי לא היתה אפשרות לכל ישראל לחנות בגלגל, והכתוב ציין בפסח את כל התחום בו חנו בני ישראל. בדומה לכך מיד בהמשך הפרק נאמר: "ויהי בהיות יהושע ביריחו" (פרק ה', יג). פסוק

כך גם בהמשך, חלוקת ערי הלוויים נעשית בשילה (פרק כ"א פסוק ב), וכן מוזכרת שילה בעקבות בנין המזבח על ידי שנים וחצי השבטים על הירדן "וישמעו בני ישראל ויקהלו כל עדת בני ישראל שלה לעלות עליהם לצבא" (כ"ב, ט - יב).⁷

לעומת זאת, באופן אירוני, בספר שופטים, האיזכור המפורש המידי של המשכן בשילה קשור לפסל מיכה:

"וישימו להם את פסל מיכה אשר עשה כל ימי היות בית האלהים בשילה"
(שופטים י"ח, לא).

אזכור נוסף לשילה בספר שופטים מופיע בשופטים כ"א, יט:

"ויאמרו הנה חג ה' בשילו מימים ימימה אשר מצפונה לבית אל מזרחה השמש למסלה העלה מבית אל שכמה ומנגב ללבונה".

העובדה שהכתוב מציין את המיקום המדויק של החג מתייחס ככל הנראה למחולות בכרמים ולא לעצם מקומו של המשכן.⁸ שוב אנו מבחינים כי למרות שהפסוקים מזכירים את שילה, הפסוקים מתעלמים מן העובדה כי בתקופה זו שוכן שם המשכן.

נראה, כי אי הזכרת המשכן בשילה במשך כל מאות השנים של תקופת השופטים, מלמדת באופן פשוט כי המקום הוזנח ולא התייחסו אליו כלל ועיקר. הוכחה ברורה להבנה זו הינה פרשנות חז"ל על עליית אלקנה וחנה לשילה, כפי שהיא מתוארת בתחילת ספר שמואל. לראשונה בתחילת ספר שמואל מתוארת עליה לרגל של אלקנה וחנה לשילה, דבר שלא הוזכר מיהושע י"ח ואילך ולאורך כל ספר שופטים. וכך לשון המדרש:

"ועלה האיש ההוא, נתעלה בביתו, נתעלה בחצרו, נתעלה בעירו, נתעלה בכל ישראל. אלקנה ואשתו, בניו ואחיותיו וכל קרוביו היה מעלה עמו לרגל ובאים ולנים ברחובה של עיר, והיתה המדינה מרגשת, והיו שואלין אותו להיכן תלכו? ואומרים לבית ה' שבשילה, שמשם תצא תורה ומצוות. ואתם למה לא תבואו עמנו ונלך ביחד? מיד עיניהם משגרות דמעות, אומרים להם: נלך עמכם? ואומרים להם: הן. עד לשנה הבאה חמישה בתים, לשנה אחרת עשרה בתים, עד שהיו כולם עולים. ובדרך שהיה עולה שנה זו לא היה עולה שנה אחרת, עד שהיו כולם עולים" (ילקוט שמעוני ב, עז).

המדרש מתאר כי עליית אלקנה מימים ימימה התייחדה בכך שהוא היה מצרף לעלייתו אנשים רבים שיעלו עמו וכל שנה היה עולה בדרך אחרת. יש כאן מגמה חדשה המתוארת בספר שמואל, לשנות את הזיקה למשכן בשילה ולחדש את עליית

המשכן נמצא בשילה עד חורבנו הסמוך לתבוסת ישראל בפני הפלשתים בקרב באבן העזר (שמואל א, ד). מעניין כי הכתוב איננו מציין כלל את חורבנה של שילה, ודבר זה נלמד מדברי ירמיהו:

"כי לכו נא אל מקומי אשר בשילה אשר שכנתי שמי שם בראשונה וראו את אשר עשיתי לו מפני רעת עמי ישראל"
(ירמיהו ז', יב-טו).

וכך בתהילים:

"שמע אלהים ויתעבר וימאס מאד בישראל ויטש משכן שלו אהל שכן באדם ויתן לשבי עזו ותפארתו ביד צר. ויסגר לחרב עמו ובנחלתו התעבר בחוריו אכלה אש ובתולותיו לא הוללו כהניו בחרב נפלו ואלמנותיו לא תבכינה"
(תהילים ע"ח, נט-סד).

מעבר לעובדה כי משכן שילה חרב, לא כתוב בפסוקים מידע נוסף כגון מתי הוא חרב וכיצד. מן הפסוקים בתהילים נראה כי המשכן חרב במלחמה בה נשבה הארון, כלומר בסוף המלחמה באבן העזר (שמואל א, פרק ד). מעניין כי למרות הניצחון של שמואל על הפלשתים (שמואל א, ו', יב), עם תחילת מלכות שאול, נציב פלשתים נמצא בגבע (שמואל א, י"ג, ג), כלומר באיזור בנימין. ישנו הגיון רב לומר כי מאז כיבוש שילה על ידי הפלשתים, הם נשארו במידה מסוימת על גב ההר ועל כן הם יורדים דרומה לאיזור בנימין, ולכן אנו פוגשים אותם בגבע בבנימין (בתחילת שמואל א, י"ג).

בנוסף כדאי לציין כי בחפירות שנעשו בשילה מצאו החופרים שכבת שריפה המחריבה את התל המזוהה על ידם, כהצעתו של אולברייט, להרס שילה על ידי הפלשתים.⁶ הרס המשכן בשילה, עולה גם מתוך דברי בעל סדר עולם רבה (יא) "כשמת עלי הכהן חרבה שילה ובאו לנב". ושם בפרק יג: "בתחילת אלו העשרים שנה (שהיה הארון בקרית יערים) הביאו את אהל מועד לנב". וכך לשון הרמב"ם בפירוש המשניות (זבחים פ"ד, מ"ז) "כאשר חרב מקדש שלה בעוונות אבותינו הקימו אוהל מועד שנעשה במדבר בנב".

בנוסף לעובדה זו, במשך כשלוש מאות שנים ותשע שנה בהן שכן המשכן בשילה, אין כמעט כל התייחסות למציאותו של המשכן בשילה, בודאי לא ברמה הציבורית כמקום מרכזי לעליה לרגל, מקום בו העם רואה את מרכז הווייתו הרוחנית. אולם, בעניין זה, יש להבחין בין תקופת יהושע לבין תקופת השופטים:

בתקופת יהושע מצינו מספר התכנסויות בשילה. כך למשל בפרקים י"ח-ט, מתבצעת חלוקת הנחלות:

"אֵלֶּה הַנְּחָלֹת אֲשֶׁר נָחֲלוּ אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וַיהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת לְמִטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוֹרְלָם בְּשִׁלָּה לְפָנֵי ה' פָּתַח אֵהָל מוֹעֵד וַיִּכְלוּ מִחֶלֶק אֶת הָאָרֶץ"
(י"ט, נא).

7 אם כי בפסוק זה לא מוזכר המשכן עצמו. ייתכן כי בזמנו של יהושע, המשכן מהווה המוקד המרכזי בו מתכנסים כל העם וזה עצמו מצביע על מרכזיותו.

8 לא מן הנמנע כי הכתוב באופן מכוון אינו מציין למה הוא מתייחס האם למשכן או למקום המחולות על מנת לאפשר את ההבנה כי מקום המשכן כל כך מוזנח ואין פוקדים אותו כלל כך שיש צורך לתת את נקודת הציפון המפורטת וממושכת של המשכן בשילה.

6 כך י. פינקלשטיין, ערך שילה, האנציקלופדיה החדשה לחפירות ארכיאולוגיות בארץ ישראל, החברה לחקירת א"י ועתיקותיה, משרד הבטחון 1992, ע' 1536-1542.

וכאשר כל השבט עולה בדרכו לליש הם שוב עוברים דרך בית מיכה:

”ויענו חמשת האנשים ההלכים לרגל את הארץ ליש ויאמרו אל אחיהם הידעתם כי יש בבתים האלה אפוד ותרפים ופסל ומסכה ועתה דעו מה תעשו... ואלה באו בית מיכה ויקחו את פסל האפוד ואת התרפים ואת המסכה, ויאמר אליהם הפהן מה אתם עשים. ויאמרו לו החרש שים ידך על פיך ולך עמנו והיה לנו לאב ולכהן הטוב היותך כהן לבית איש אחד או היותך כהן לשבט ולמשפחה בישׂראל. וייטב לב הפהן ויקח את האפוד ואת התרפים ואת הפסל ויבא בקרב העם” (שופטים י”ח, יד-כ)

בסיפור זה¹¹, אנחנו רואים סוג של תערובת: מצד אחד פניה לה', מצד שני יש פסל, אפוד, תרפים ומסכה והאנשים פונים אל הכהן שישאל באלוהים. כל כך נראית בעיניהם עבודה זאת כדרך הנכונה, עד שהם לוקחים עמהם את הכהן יחד עם הפסל, האפוד, התרפים והמסכה. עבודה זו מתרחשת בבית מיכה הנקרא בית אלהים ונראה כי הוא מהווה תחליף גמור לשילה באותו זמן.

המקום בו מקובל לזהות את בית מיכה הוא באיזור הנמצא למרגלות מעלה לבונה של היום, במקום הנקרא חאן א לובאן¹². מקום זה הינו בנחלת אפרים, ונראה כי הוא שימש כתחנה ללינת לילה להולכים מאיזור ירושלים צפונה.

וכך דברי חז”ל בגמרא:

”מפני מה לא מנו את מיכה (- עם אלו שאין להם חלק לעולם הבא) - מפני שפתו מצויה לעוברי דרכים... תניא, רבי נתן אומר: מגרב לשילה שלשה מילין, והיה עשן המערכה ועשן פסל מיכה מתערבין זה בזה. בקשו מלאכי השרת לדוחפו, אמר להן הקדוש ברוך הוא: הניחו לו, שפתו מצויה לעוברי דרכים” (סנהדרין קג).

חז”ל מתארים כי בית מיכה קרוב ביותר לשילה, שלשה מילין עד כדי כך שעשן המערכה היה מתערב עם עשן פסל מיכה. ייתכן ובדברים אלו ישנה אמירה עמוקה יותר מאשר תיאור גיאוגרפי. נראה כי בדברים אלו רוצים חז”ל להצביע על טשטוש בין פסל מיכה למשכן בשילה, וכפי שהדגשנו לעיל, יש בפסל מיכה תערובת בין עבודת ה' לבין עבודה בפסל, מסכה, תרפים ואפוד.

הזיהוי של בית מיכה במקום כל כך קרוב לשילה רק מעצים את השאלה מדוע, בדרכם של בני דן צפונה, הן המרגלים והן השבט כולו אינם רואים בשילה מקום ראוי לעבודת ה', והם מעדיפים בית אלהים אחר שיש בו אפוד ותרפים ומסכה. נדמה לנו כי סיפור זה מאפיין היטב את תקופת השופטים בכלליותה. המשכן נמצא כל כך קרוב לבית מיכה, אולם אין

עם ישראל למשכן⁹. אבל כאמור חידוש זה מחזק את ההבנה כי כל תקופת השופטים עד ימי אלקנה (כולל ימי עלי הכהן), המשכן אינו תופס מקום משמעותי בחיי העם - לא ברמה הציבורית וגם לא ברמה הפרטית¹⁰.

כשאנו מנסים להבין מדוע הוזנח המשכן במשך מאות בשנים, ניתן להעלות מספר תשובות:

I. ראשית, מצב זה מהווה מצב המשך לשנות המשכן בגלגל, בו כל שבט מתבסס בהיאחזות בנחלתו, דבר הדורש ממנו כוחות רבים ואין אפשרות וזמן להגיע למשכן ובפרט לשבטים הרחוקים משילה.

II. סיבה שניה ומרכזית הינה העובדה כי בפרק זמן זה, הארץ מלאה בעבודה זרה. עבודה זרה זו המצויה בכל מקום מספקת לכל השבטים את הפולחן הנדרש ועל כן אין הם מגיעים כלל לשילה.

יש לציין כי בנוסף לעבודה הזרה במצבה המקורי (כפי שהיא מתוארת בשופטים ב', יא-ג), התקיימה באותה תקופה גם מציאות של עבודה לה' על ידי פסל ומצבה. מפרשת פסל מיכה (שופטים י"ז) ניתן לראות בצורה חדה את העובדה כי עבודה זרה זו שימשה תחליף למשכן. נעיין קצת בפרשייה זו:

”ויהי איש מהר אפרים ושמו מיכיהו. ויאמר לאמו אלף ומאה הפסל אשר לקח לך ואת אלית, וגם אמרת באזני הנה הפסל אתי אני לקחתיו ותאמר אמו ברוך בני לה'. וישב את אלף ומאה הפסל לאמו ותאמר אמו הקדש הקדשתי את הפסל לה' מידי לבני לעשות פסל ומסכה ועתה אשיבנו לך. וישב את הפסל לאמו ותקח אמו מאתים כסף ותתנהו לצורף ויעשהו פסל ומסכה ויהי בבית מיכיהו” (שופטים י"ז, א-ד).

המצב הינו מצב קצת מוזר. הקדשת הכסף נעשית לשם ה', אולם תכליתה פסל ומסכה. הדבר בולט עוד יותר בהמשך כאשר מגיע הכהן לשבת בבית מיכה ואומר:

”וימלא מיכה את יד הלוי ויהי לו הנער לכהן ויהי בבית מיכה. ויאמר מיכה עתה ידעתי כי ייטיב ה' לי כי הנה לי הלוי לכהן” (שופטים י"ז, יב-ג).

נראה כי ביתו שלו מיכה נתפס כמקום עבודה לה' בקרב חלקים נרחבים מהעם, וכך כאשר מגיעים חמישה אנשים מבני דן, לרגל את הארץ ולחקרה, הם מתעכבים שם, וכך נאמר:

”ויאמר אלהם כזה וכה עשה לי מיכה וישכרני ואהי לו לכהן. ויאמרו לו שאל נא בא-להים ונדעה התצליח דרכנו אשר אנחנו הלכים עליה” (שופטים פרק יח, ד-ה).

9 ספר שמואל מתחיל בעליית אלקנה וחנה לשילה ומסתיים בבניין המזבח על ידי דוד עם גילוי מקום המקדש בגורן ארונה היבوسی - בהר המוריה בירושלים, והוא מבטא את המעבר מן הזמניות של שילה לקביעות מקום המקדש.

10 סביר מאוד להבין את העובדה כי עלי התייחס לחנה כאל שיכורה מפני שהוא לא היה רגיל למציאות שאשה נכנסת להתפלל למשכן והדבר נראה כל כך חריג בעיניו שהוא חשבה לשיכורה.

11 פרשה מעניינת זו דורשת הרחבה לעצמה ורק הבאנו אותה על מנת להצביע על אופי הפולחן בבית מיכה בזמן המשכן בשילה.

12 טל קלאר, לבונה מתוך לפני אפרים, בנימין ומנשה, ב"ס שדה עפרה, ירושלים, תשמ"ה, ע' 117-120.

לפני ישראל עניין להגיע לשילה. העבודה הזרה שבשיתוף פורחת בימים אלו.

נחזור לדיננו המרכזי אודות העלמת המשכן בשילה. פרשה נוספת המתרחשת באותה תקופה הינה פרשת פילגש בגבעה. שתי עובדות מתמיהות בזיקה לסוגייתנו עולולת מפרשה זו:

- הכינוס של בני ישראל במצפה¹³ (שופטים כ'). מדוע בני ישראל מתכנסים במצפה לפני המלחמה בבנימין, ולא בשילה? אמנם יתכן כי הסיבה לכך הינה רצונם להילחם בבנימין הנמצאים קרוב יותר למצפה, אולם אף על פי כן היה בהחלט מקום לחשוב להתכנס במשכן בשילה, דבר שלא נעשה אז.¹⁴

- הכתוב מתאר:

"וַיֵּעָלוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכָל הָעָם וַיָּבֹאוּ בֵּית אֵל וַיִּכְּבוּ וַיָּשֻׁבוּ שָׁם לִפְנֵי ה' וַיְצַוּמוּ בַיּוֹם הַהוּא עַד הָעֶרֶב וַיֵּעָלוּ עֹלוֹת וַיִּשְׁלְמִים לִפְנֵי ה'. וַיִּשְׁאַלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בַּה' וַשֵּׁם אַרְוֹן בְּרִית הָאֱלֹהִים בַּיָּמִים הָהֵם. וּפִינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן עֹמֵד לִפְנֵי בַּיָּמִים הָהֵם לְאֹמֵר הָאוֹסֵף עוֹד לְצֵאת לְמִלְחָמָה עִם בְּנֵי בְנִימִן אֲחִי אִם אֶחָדָל וַיֹּאמֶר ה' עָלוּ כִּי מָחָר אֶתְנַנּוּ בַּיָּדָי" (שופטים כ', כז-כח).

מן הפסוקים עולה כי הארון היה בבית אל באופן קבוע בזמן זה. נראה כי המילים 'בימים ההם' מכוונים לפרק זמן מסוים, ולא לאירוע חד פעמי שלאחריו הארון מיד מוחזר, ועל כן נשאלת השאלה מדוע הארון אינו במשכן בשילה?

III. נראה כי ישנה סיבה שלישית להזנחתה של שילה, והיא העובדה כי בני עלי נהגו במשכן כבאחוזת פרטית שלהם. בפסוקים מתואר כי הם לוקחים את הקרבנות השמנים בחזקה עוד לפני הקטרת החלב, שוכבים את הנשים הצובאות פתח אוהל מועד ועוד (כמפורט בשמואל א, ב', יא-כו). אמנם הפרק מתאר רק את סוף תקופת השופטים, את ימי עלי ובניו, אך ברור כי מצב זה יכול היה לגרום גם למי שמעוניין לעלות לרגל, להימנע מלבא למשכן בגלל התנהגות בני עלי.¹⁵

משלשת הסיבות כאחת, במשך מאות בשנים של תקופת השופטים, נמנע העם מלהתייחס למשכן בשום צורה.

בשיעור זה התחלנו לעסוק בתחנות המשכן השונות, וביחס של עם ישראל למשכן בכל תקופה. בשיעור הבא נמשיך לדון בתחנות המשכן הבאות, וכן בנדודי הארון במקומות השונים.

13 המצפה מזוהה בתל א נצבה – מדרום לרמאללה (זיהוי נוסף הינו נבי סמואל מצפון מערב לרמות).

14 שאלה זו חוזרת גם בימי שמואל, כשהמשכן מצוי בנב, מדוע מכנסים את כל העם דווקא במצפה ולא בנב, כשהמרחק ביניהם הוא מאד קטן. אמנם יתכן כי מרכזיותה של נב אינה כמרכזיותה של שילה, גם יש להתחשב בעובדה כי הארון מצוי שם, אך עדיין ניתן היה לצפות כי הכינוס הגדול של כל העם יהיה במקום המקודש, אלא אם כן המקום הזה אינו משמעותי כל כך.

15 אמנם, יתכן כי המצב היה גם הפוך – יתכן מאד כי העדר העליה לשילה איפשר את השחתת המשכן על ידי בני עלי חופני ופנחס, עד כדי כך שהפכו אותו למעין אחוזה פרטית שלהם בה הם עושים כבתוך שלהם.